

KOSTEL A KAPLE SV. JIŘÍ V UHERSKÉM HRADIŠTI

Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Záměr města Uherské Hradiště komplexně rekonstruovat Masarykovo náměstí se stal podnětem pro provedení geofyzikálního průzkumu na této ploše. Průzkum pod současným terénem prokázal existenci reliktní zdiva kostela sv. Jiří, který na náměstí stával až do roku 1785. Následující příspěvek je věnován historii této uherskohradištské církevní stavby, kapli stejného zasvěcení, která jí předcházela, a také archeologickým výzkumům, které se zmiňovanými objekty souvisí.

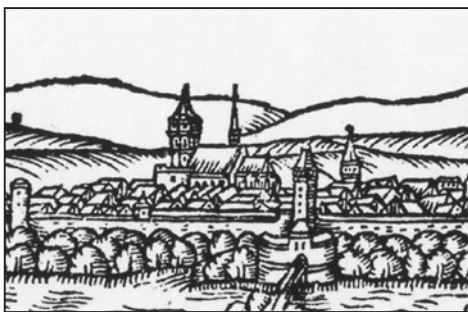
Úvod

Nejstarší zmínku o svatyni s patrociniem sv. Jiří v prostoru dnešního Uherského Hradiště nalezneme v první písemné zprávě o nově vznikajícím městě: „...*ad insulam, in qua sita est capella sancti Georgii...*“ (CDB V, 1, num. 135, pag. 218–220).¹ Pochází z listiny Přemysla Otakara II. z roku 1257. Zmiňuje se v ní, že: „...*na ostrově, na kterém stojí kaple sv. Jiří...*“ bylo shledáno nejvhodnější místo k založení města. V překladu: „...*a kterýžto ostrov nad vše ostatní v oné krajině se zdál podle úsudku všech svrchu jmenovaných našich věrných nejpřítomnější k založení pevnosti...*“

Kusé jsou bohužel i další zprávy, které k dějinám tohoto sakrálního objektu máme. Roku 1290 byl rozšířen přístavbou kaple sv. Anny založené a fundované Bočkem z Kunštátu a jeho manželkou Gertrudou (Fišer 1921, 120). Po polovině 15. století kapacitně nevyhovující kapli nahradil kostel téhož zasvěcení. Ten se stal dominantou středověkého Hradiště (obr. 1), také symbolem jeho hospodářského rozmachu i sebevědomí měšťanů, kteří se o jeho vybudování zasloužili. Při velkém požáru roku 1681 byl kostel téměř zničen. Více jak půlstoletí trvající obnova nebyla dostatečná a svatostánek znovu vysvěcený roku 1740 byl záhy značně sešlý. Zbourán byl roku 1785. Pozůstatky jeho zdiva byly nově zachyceny při geofyzikálním průzkumu Masarykova náměstí na přelomu let 2011 a 2012 (Dresler–Vágner 2013). Opětovně tak byla otevřena diskuse ohledně přesné lokace a vzhledu někdejšího kostela, ale i stáří a lokace původní kaple.

K datování a lokaci kaple sv. Jiří

Na počátku dějin města stojí zmínka o kapli sv. Jiří, jejíž historie je patrně starší než město samo. Od názvu kaple, která dosud nebyla spolehlivě datována ani lokalizována a jejíž patrocinium převzal pozdější kostel, je odvozeno také pojmenování historického jádra (ostrov sv. Jiří). Datování svatyně je přitom podmíněno skutečností, že souostroví, tzv. ostrov sv. Jiří, nebylo v době po pádu Velkomoravské říše souvisle osídleno² až do poloviny 13. století a bylo „jen“ příležitostným útočištěm rybářů. Proto ho lze hypoteticky, nicméně důvodně, klást do doby středohradištní (9. – počátek 10. století). Intenzivní christianizační činnost zvláště

Obr. 1. Nejstarší zachované vyobrazení kostela sv. Jiří. Detail veduty Jana Willenberga z roku 1593 otištěné v knize Bartoloměje Paprockého: Zrcadlo slavného markrabství moravského. Podle: Rašticová 2007, 188.

Obr. 2. Liniový výzkum z roku 1983 v severní části Masarykova náměstí (v blízkosti kašny), který zachytil zdivo středohradištního stáří. Foto L. Chvalkovský, fotoarchiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti (dále jen fotoarchiv SM UH).

Obr. 3. Terénní snímek z výzkumu z roku 1983 se základovým zdívem a základovou rýhou. Na svrchní část zdiva navazuje destruktivní vrstva malty, kamenů a hlíny (na snímku patrná v popředí). Foto L. Chvalkovský, fotoarchiv SM UH.

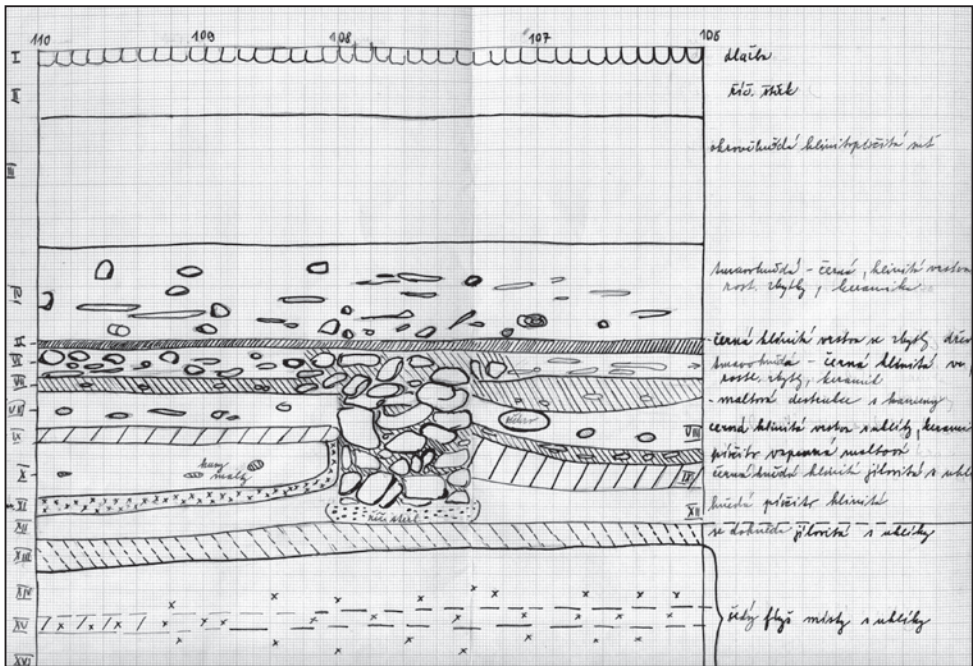
v poslední třetině 9. století, rostoucí hustota osídlení celé staroměstsko-uherskohradištské aglomerace, ale i patrocinium³ svatyně této dataci nahrávají. Velkomoravské stáří kaple sv. Jiří však prokazatelně může doložit či naopak vyvrátit pouze terénní výzkum.

Obdobnou nejistotu jako u datování lze vztáhnout i k lokaci kaple. V listinách z let 1257 a 1258 není explicitně stanoveno, kde stojí. Bývá situována na dnešní Masarykovo (dříve též Dolní, Hlavní nebo Gottwaldovo) náměstí (např. Fišer 1921, 120; Hanák 1944; Verbík 1981, 97; Snášil 2001, 179; Galuška 2007, 47). A tuto lokaci podporuje jak orientace pozdějšího chrámu sv. Jiří, který na kapli navázal, tak archeologické doklady středohradištních staveb či pohřebních aktivit v tomto prostoru a v jeho okolí.

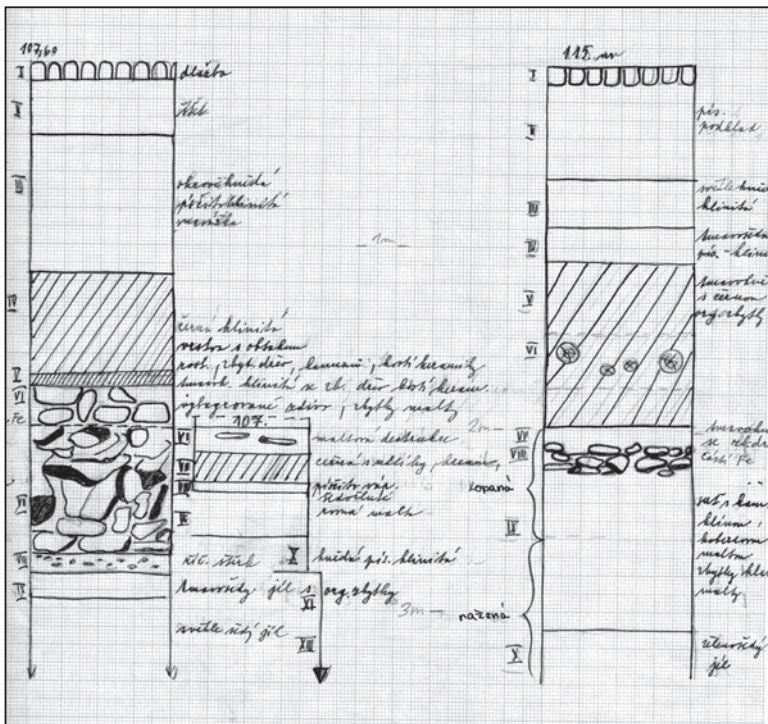
Již roku 1982 při kopání šachty kašny (Snášil–Procházka 1982; 1984, 64) a v roce 1983 při liniovém výkopu (Snášil–Novotný 1983b; 1985, 72–73) se na náměstí podařilo zachytit a následně ověřit pozůstatky zdiva z lomového pískovce a malty velkomoravského stáří (obr. 2–4). Stavba nalézající se v blízkosti kašny byla patrně opatřena litou maltovou podlahou. Pozitiv zdiva byl uložen v základové rýze, hloubené do předvelkomoravské vrstvy. Nejzachovalejší ze tří zachycených relikvů bylo zdivo široké 80 cm, v neporušeném stavu bylo sledováno do výšky 60 cm, narušené pokračovalo do výšky 95–110 cm (obr. 5–7). Podle zdvojené destruktivní vrstvy s hlinitou mezivrstvou, provázenou keramickými i kovovými nálezy, soudil R. Snášil, že k zániku stavby došlo ještě během střední doby hradištní, nejpravděpodobněji na konci 9. až počátku 10. století.

Obr. 4. Detail téhož shora. Foto L. Chvalkovský, fotoarchiv SM UH.

Obr. 5. Stratigrafická situace vrstev a zdiva spojovaného maltou středohradištního stáří na výřezu z plánové dokumentace profilu archeologického výzkumu vodovodu, 106.-110. metr výkopu, jihozápadní profil. Měřítko 1:20. Uherské Hradiště, Masarykovo náměstí (tehdy nám. K. Gottwalda), říjen 1983. Podle: Snášil-Novotný 1983b.

Obr. 6. Stratigrafická situace vrstev a zdiva spojovaného maltou středohradištního stáří na výřezu z plánové dokumentace profilů archeologického výzkumu vodovodu, 107. a 115. metr výkopu, severovýchodní profil. Měřítko 1:20. Uherské Hradiště, Masarykovo náměstí (tehdy nám. K. Gottwalda), říjen 1983. Podle: Snášil-Novotný 1983b.

Obr. 7. Výběr středohradištní keramiky z kopané sondy JV od velkomoravského základu, vrstva XI, a malty z vrstvy VIII, úsek 107.–120. metru výkopu. Uherské Hradiště, Masarykovo náměstí (tehdy nám. K. Gottwalda), říjen 1983. Uloženo SM UH, příř. č. 199/83, foto L. Chvalkovský.

Do přelomu 9. a 10. století je datována také nedostavěná, na maltu zděná, patrně sakrální stavba tvaru kříže (?), která byla zjištěna archeologickým výzkumem v místě telekomunikační budovy SPT Telecom (obr. 8–9), vymezené ulicemi Hradební a Růžová (Kohoutek–Procházka 1993; 1997, 252). Zachytit se podařilo i porušený kostrový hrob bez milodarů zahloubený do velkomoravské vrstvy a také blíže neinterpretovaný, nicméně stratigraficky současný příkop o šíři 8 m a hloubce až 2,5 m, který středohradištní stavbu respektoval. Minimálně jeden velkomoravský hrob indikující sakrální stavbu téhož stáří je znám z nedaleké ulice Růžové, z polohy naproti historickému domu „U Labutě“ (Hanák 1932, 7; 1933, 5; Zelnitius 1933, 14; 1946, 101; Snášil–Procházka 1981, 12; Galuška 2001, 133; Hrubý 1965, 100 – uvádí pět hrobů). Pohřeb ženy doprovázely patrně pozlacené gombíky, možná také zlaté náušnice. Do středohradištní vrstvy byl zapuštěn kostrový hrob bez náleží také v blízké Havlíčkově ulici, tzv. dům manželů Arnoštových, dnešní lékárna. Zde byla navíc zjištěna i destrukce kamenné stavby středohradištního stáří (Vitula 1994; 1997, 254–256; Čizhmář–Geislerová–Unger 2000, 234).

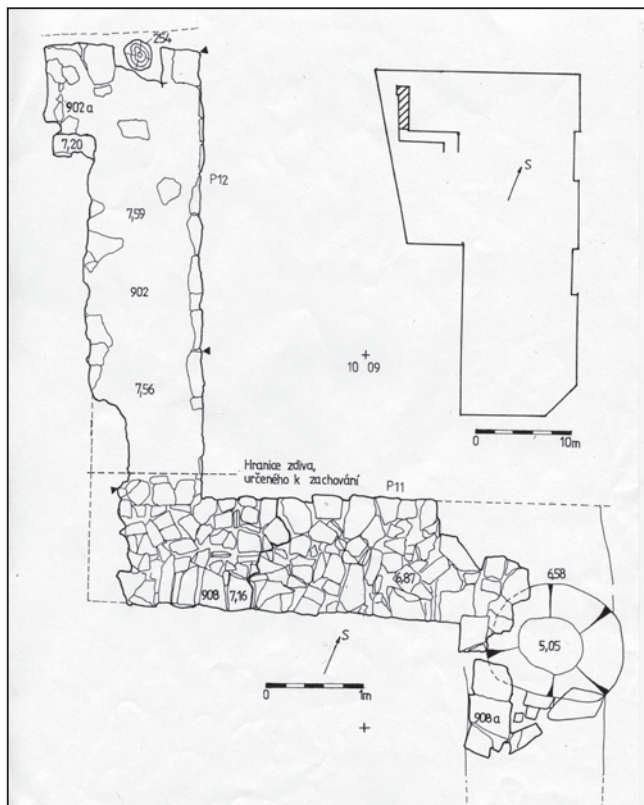
Obr. 8. Část zdiva nedostavěné pozdně velkomoravské stavby na ulici Hradební (SPT Telecom). Podle: Galuška 2007, 55. Foto R. Procházka.

Při výčtu pozůstatků zdiva velkomoravského stáří z historického jádra města je třeba ještě uvést nálezy z Mariánského náměstí (Snášil–Novotný 1983a; 1985, 73) či Otakarovy ulice (parcelní čísla 129 a 130, např. Snášil–Procházka 1981; Snášil–Novotný 1985, 71; Frolíková–

Kaliszová 2001, 115–121), byť za současného stavu poznání nelze ani jeden z nich ztotožnit se sakrální stavbou.

Část kamenného zdiva stavěného na maltu středohradištního stáří a kostrové hroby v jeho blízkosti objevil R. Snášil (Snášil 1986; Snášil–Kruťa–Stloukal 1993, 115–147; 1994, 73–78) také v městské části Rybárny, Luční ulice (obr. 10). Sakrální stavba je nicméně ztotožňovaná s velkomoravskou svatyní sv. Klimenta. R. Snášil ji pro středověkou fázi města dává do souvislosti se zmínkou o špitální „kapli Moravanů“ (Snášil 2001, 180–186).

Situování kaple sv. Jiří do prostoru dnešního Masarykova náměstí se za současného stavu poznání jeví tedy jako nejpravděpodobnější.

Obr. 9. Část zdiva nedostavěné pozdně velkomoravské stavby na ulici Hraděbní (SPT Telecom) na plánové dokumentaci výzkumu. Podle: Kohoutek–Procházka 1993.

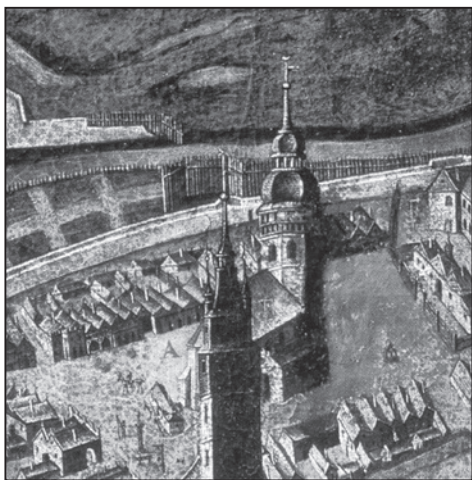
Obr. 10. Terénní snímek výzkumu zdiva středohradištního stáří (kostel sv. Klimenta?) v Rybárnách, Luční ulici, 1986. Archeologický výzkum probíhal ve složité náleзовé situaci komplikované zástavbou rodinných domků. Foto R. Snášil, fotoarchiv SM UH.

Kostel sv. Jiří

Kapli svatojiřského zasvěcení nahradil po polovině 15. století kostel. Z pramenů není zřejmé, zda původní kaple byla povýšena na kostel a stala se základem této stavby, nebo byl gotický kostel stejného zasvěcení postaven samostatně (obě možnosti a k nim patřící prameny: Fišer 1921, 121; Snášil 2001, 179). Diagonální orientace kostela vůči ploše náměstí a jinak pravidelné středověké zástavbě nicméně naznačuje, že stavba chrámu se přizpůsobovala nějakému stavebnímu omezení. Hypoteticky jím mohla být kaple. Kostel byl vystavěn na náklady měšťanů, z čehož později odvozovali své patronátní právo. Nicméně až do roku 1571 byl podřízen staroměstskému kostelu sv. Michala.

O vzhledu a stavebním vývoji kostela sv. Jiří jsme již informováni nepoměrně lépe (obr. 11–12). Byl orientován od západu k východu. A výraznou měrou se na jeho výstavbě podílelo samo měšťanstvo, resp. jednotlivé cechy (srovnej Fišer 1921, 122). Například cechem řeznickým byl roku 1460 znovu obnoven značně sešlý (!) oltář sv. Anny. Fundací Petra Darnkhaze (Diernkaze) vznikl oltář sv. Petra a Pavla a hradištský měšťan Jiří Plewl (Pleul) založil během 15. století při kostele kapli sv. Václava, Ursuly a sv. Agáty a dalších mučedníků a svatých. Zásadou darů místních cechů, měšťanů a šlechty byla stavba kostela v roce 1510 rozšířena přístavbou kůru, na jehož zdivu byl umístěn městský znak a letopočet. Z vůle Tobiáše Černoorského z Boskovic byla při kostele roku 1536 zřízena soukromá hrobka (Fišer 1921, 123).

Dějiny kostela však reflektují i celospolečenskou situaci země. Věrnost měšťanů králi Jiřímu z Poděbrad se v letech 1467 až 1482 projevila klatbou papeže Pavla II. na kostel a faru. Roku 1618 se chrám stal protestantský.

Obr. 11. Kostel sv. Jiří, detail veduty z roku 1670, od anonymního autora. Sbírký SM UH, foto L. Chvalkovský.

Obr. 12. Kostel sv. Jiří, detail veduty z dvacátých let 18. století, od anonymního autora. Sbírký SM UH, foto P. Titz.

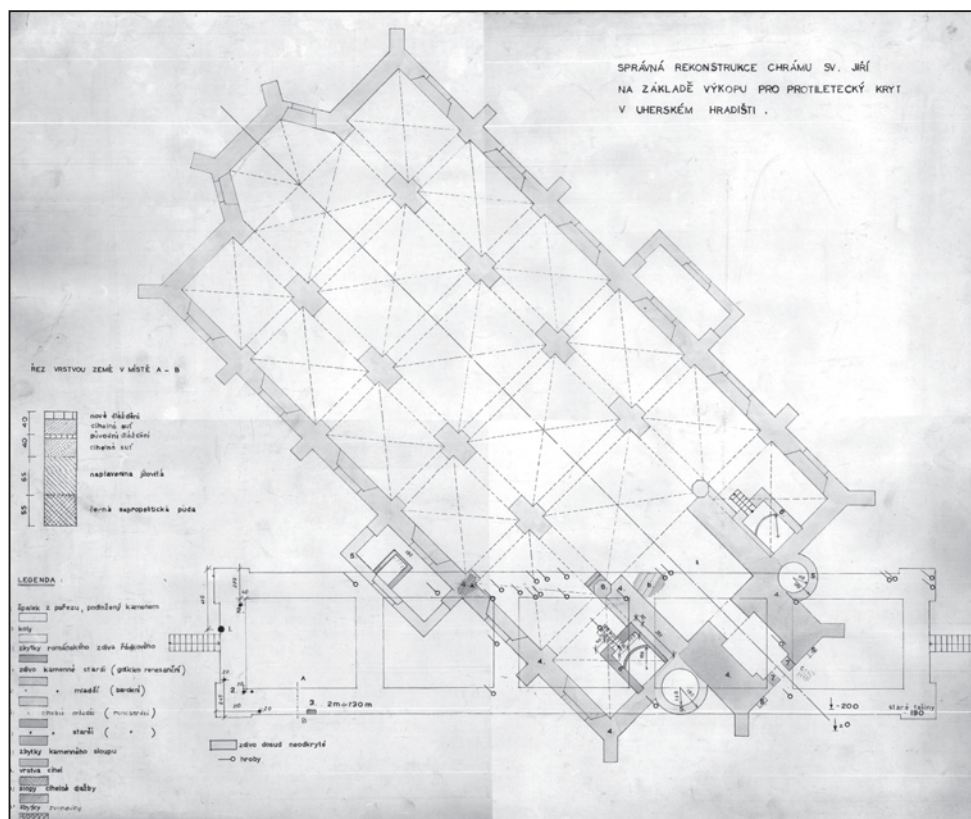
Obr. 13. Kopání protiletického krytu v Uherském Hradišti na dnešním Masarykově náměstí na přelomu let 1943 a 1944. Neznámý autor, fotoarchiv SM UH.

Po ničujícím požáru roku 1681 následovala nákladná přestavba, v rámci níž došlo s ohledem na časté povodně, které kostel postihovaly,⁴ ke zvýšení podlahy. Roku 1722 byla na věži postavena baň s křížem, roku 1771 na levé straně přistavěna kaple „Hora olivetská“ a na pravé kaple loretánská. Hlavní loď měla před zbouráním sedm kaplí.

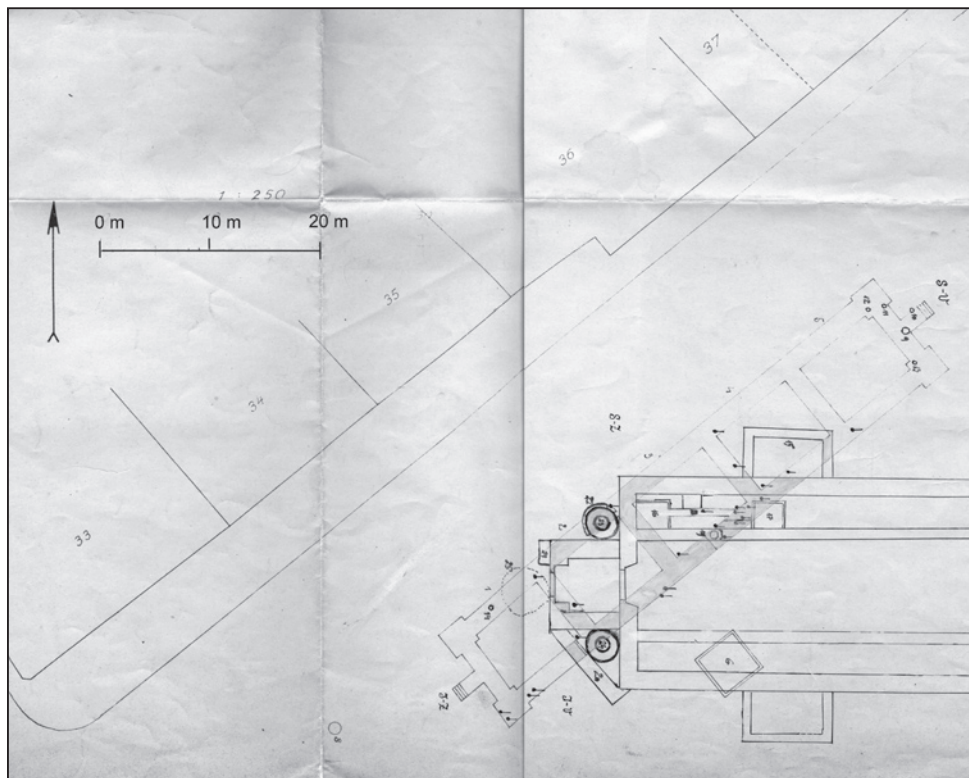
Vzhled kostela v době před demolicí popisuje B. Fišer (1921, 124) takto: „...šestiboká ap-sida gotická stříškou svojí přiléhá k vysokému štítu s mohutnými volutami. Na hřebenu hlavní střechy sedí barokní sanktusník. Hlavní loď má po stranách z venčí přístavky bočních kaplí. V průčelí vypíná se mohutná šestiboká věž, při níž přistavěn chór. Kryt věže jest barokní. Na levé straně kostela vně presbyteria byla hora olivetská, z roku 1760 [...] Při ní stával vysoký kříž dřevěný s Kristem na plechu malovaným. Na pravé straně byla kaple loretánská a v zadu při presbyteriu vlevo rybářská kaple sv. Jiří...“

Archeologické výzkumy kostela sv. Jiří

Archeologických výzkumů, kterým se alespoň část zdiva kostela sv. Jiří podařilo zachytit, proběhlo několik. Jen kusé informace lze dnes dohledat o akci z roku 1957 (nepublikovaný výzkum E. Lepky), která se soustředila na průzkum hrobky purkmistra Jana Urbana z roku 1513. Výzkumy roku 1983 (Snášil–Novotný 1985, 72) souvisely s výkopem plynovodního potrubí a šachty a zjistily především planýrku stavebních prvků gotického kostela a nálezy antropologického materiálu. Nejvíce informací ovšem přinesla záchranná akce na přelomu

Obr. 14. Rekonstrukce plánu kostela sv. Jiří. Zhotovil L. Novák na základě výzkumu při výkopu proti-leteckého krytu v Uherském Hradišti a kopie půdorysu kostela z vídeňského vojenského archivu roku 1735. SM UH, sbírkový fond historie, H 791, příř. č. 665/77, datováno 1946. Foto L. Chvalkovský.

Obr. 15. Orientovaný plán nálezové situace kostela sv. Jiří při kopání protiletického krytu na Masarykově náměstí v Uherském Hradišti, podzim 1943 až zima 1944. Podle: Hanák 1944.

let 1943 a 1944 (Hanák 1944). Ta proběhla v souvislosti s budováním protiletických krytů pro obyvatele, kteří neměli vhodné sklepní prostory. Jeden kryt byl budován na dnešním Masarykově (tehdy Hlavním) náměstí (obr. 13), a to o délce 50 m a šíři 10 m, druhý na Mariánském náměstí, zde o délce 30 m a šíři 10 m. Jejich vybudování podléhalo pracovní povinnosti pro občany od 15 do 50 let věku. Kryty byly hloubeny ručně od 18. září 1943 do konce roku, resp. ledna 1944, a to i za velmi nepříznivého počasí. S ohledem na válečnou situaci bylo prioritou výzkumu zdokumentovat zachycené archeologické vrstvy a nálezy alespoň v hrubých rysech (Hanák 1944).

V rámci výkopu na dnešním Masarykově náměstí se podařilo odkrýt západní průčelí gotického trojlodního kostela (obr. 14–15). V severní části odkryté plochy byl v hloubce asi 1 m zjištěn mohutný požárový horizont s nálezy strusky z roztaveného zvonu věže, který byl ztotožněn s rozsáhlým požárem roku 1681. Zachycena byla patrně přístavba tzv. olivetské hory a osmiboký opěrný pilíř.

Ve třech, eventuálně čtyřech úrovních byla dokumentována vnitřní dlažba kostela (úroveň hloubek 40 cm, 62 cm, 78 cm a někdy uváděných 110 cm pod povrchem, obr. 16), jejíž navýšování souviselo s opakujícími se záplavami, resp. nánosy, na které bylo nutné reagovat předlážděním povrchu.

Gotické zdivo stavby bylo pískovcové, vázané kvalitní maltou. Renesanční a barokní přestavby a přístavby hodnotí K. Hanák jako provedené z cihlového materiálu a spojované nekvalitní maltou. Vedle zdiva kostela bylo objeveno i barokní vodovodní potrubí a 16 pohřbů zjištěných přímo v kostele, 9 mimo něj, které jsou dle stratigrafické situace datovány do doby velkých epidemií let 1680–1716 (Hanák 1933–1949, 250–251; 1947, 9). V levé části kostela

výkop narazil na kostnici. Karner se nacházel pod dlažbou levého bočního oltáře, v nízkém sklepení s množstvím kosterního materiálu. Výzkumem se podařilo zachytit také zbytky kružeb i patku pilastru. Mezi četné další nálezy patří keramické střepy, části tkanin, lasturové perly, sklo, křížky, růžence, zlatý prsten, náhrdelník, spony, ale také mince. Bohužel nic z tohoto výčtu dnes nelze spolehlivě identifikovat, byť je pravděpodobné, že se alespoň část předmětů ve fondu Slováckého muzea nacházela, popřípadě stále nachází. Demolice původního kostela zvedla jednorázově terén náměstí asi o 1m.

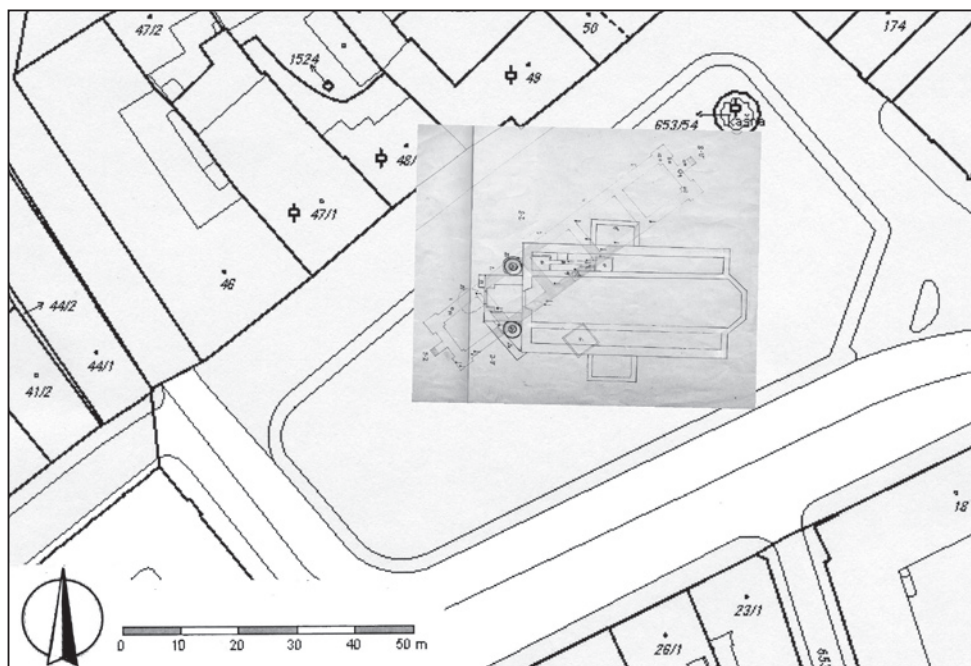
Výkopovými pracemi bylo zdivo kostela v místech trasy krytu zcela odebráno. Jedná se podle dobového plánu o severozápadní část průčelí. Naopak neporušeno by pod zemí mělo stále zůstat jižní nároží průčelí, většina zdiva hlavní lodi, celá pravá boční loď a závěr kostela.

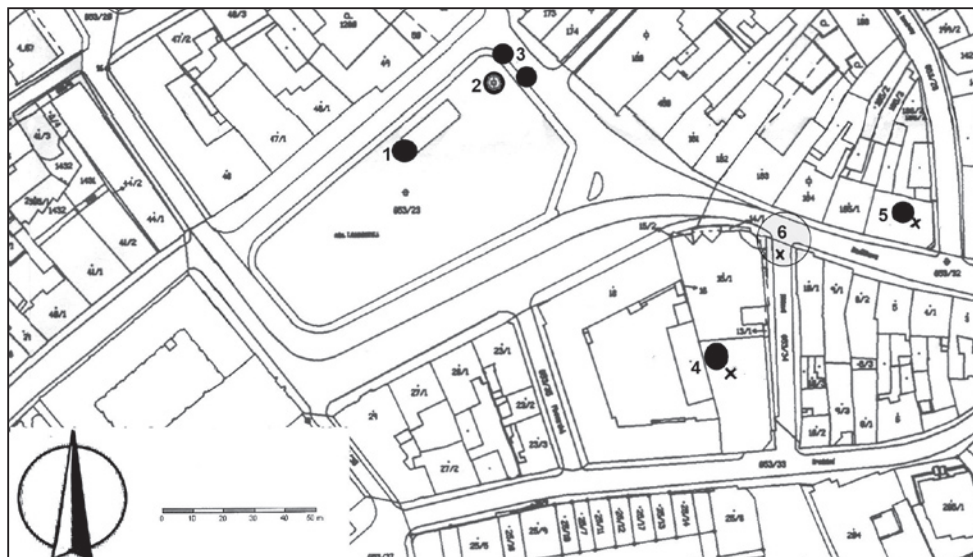
Obr. 16. Dlažba kostela sv. Jiří v hloubce 40, 62 a 78 cm pod povrchem zachycená při výkopu protiletectkého krytu na podzim 1943. Foto Tomeček, fotoarchiv SM UH.

Nejzajímavější, ale také nejspornější je poznatek, ke kterému dospěl výzkum krytu ohledně původní svatojiřské kaple (Hanák 1944; 1947). S ohledem na množství sutě a rozdrčené malty, nasedající přímo na vrstvu náplav v hloubce kolem 2,3 m, situoval autor výzkumu kapli do severní části průčelí kostela, přibližně do míst naproti faře (obr. 17, 18:1). Z téhož místa uvádí nálezy: „...starého zeleného skla a benediktýnský agnůstek s byzantským křížem.“

Výkop krytu na Mariánském náměstí žádné zdivo neporušil.

Obr. 17. Celkový pohled na Masarykovo náměstí s vynesním plánu nálezové situace kostela sv. Jiří při kopání protiletectkého krytu. Podle: Hanák 1944.

Obr. 18. Dosud známé, případně hypotetické relikty středohradištního zdiva a kostrové hroby obdobného stáří v prostoru Masarykova náměstí a jeho okolí. 1. Údajné základy kaple sv. Jiří nalezené při výkopu krytu 1943 (podle: Hanák 1944). 2.–3. Části středohradištního zdiva nalezené při výkopech kašny a liniovém výkopu v letech 1982 a 1983 (podle: Snášil–Procházka 1982; Snášil–Novotný 1983b). 4. Patrně nedokončená stavba středohradištního stáří na půdorysu kříže a kostrový hrob zahloubený do velkomoravské vrstvy, Hradební – Růžová ulice 1993 (podle: Kohoutek–Procházka 1993). 5. Pozůstatky zdiva středohradištního stáří a kostrový hrob zahloubený do téže vrstvy, Havlíčkova ulice 1994 (podle: Vitula 1994). 6. Kostrový hrob středohradištního stáří z Růžové ulice 1931–1932 (podle: Hanák 1932; 1933).

Závěr

Zamýšlená komplexní oprava Masarykova náměstí a záměr provést v jeho dlažbě plošný otisk původního kostela sv. Jiří znovu otevřely diskusi ohledně lokace a vzhledu někdejšího chrámu, ale i stáří a lokace původní kaple. Naše poznatky jsou v tomto ohledu zatím nedostatečné. A pomeňme teď zcela památkový rozměr akce, jakou stavební fázi kostela, jaké měřítko a jakou formu k otisku zvolit. Chybí moderní archeologický výzkum, který by průběh zdiva kostela jednoznačně ověřil. Potýkáme se také s faktem, že řada historických terénů ve městě je zničena novodobými zásahy a zástavbou. Kostel ani kaple sv. Jiří v Uherském Hradišti nebyly dosud systematicky zkoumány. Na zdivo kostela sv. Jiří narazil ve větší míře jen jeden archeologický výzkum, při budování protiletceckých krytů v roce 1943, resp. na přelomu let 1943 a 1944. Jeho výsledky samozřejmě odpovídají dobovému stavu poznání i skutečnosti, za jakých podmínek probíhal. Přínosný je plán krytu ve vztahu ke kostelu, který je jako jediný z dochovaných orientovaný. Umožňuje tedy chrám alespoň v hrubých rysech situovat v poměru k náměstí. Stále spekulativní však zůstává lokace a také datace původní kaple sv. Jiří. Četné starší i novější archeologické výzkumy sice odhalily řadu reliktní velkomoravského pískovcového zdiva spojovaného maltou, včetně několika kostrových hrobů zahloubených do středohradištních vrstev (obr. 18), jednalo se však vždy o výkopy záchranné, které již z podstaty věci neměly možnost zjištění objev detailněji prozkoumat.

Jako cenné se v této souvislosti jeví geofyzikální průzkumy. Naznačují výskyt zdiva pod povrchem současného náměstí. Skutečnou hloubku, zachovalost i stáří predikovaných reliktní však může ověřit pouze terénní výzkum.

Poznámky:

- 1 Za konzultaci archivních materiálů jsem zavázána Mgr. Magdaleně Čoupkové ze Státního okresního archivu v Uherském Hradišti.
- 2 Také novější záchranné archeologické výzkumy v historickém jádru Uherského Hradiště potvrzují diskontinuitu středohradištního a středověkého osídlení. Disponujeme pouze hypotetickými doklady sporadické sídelní aktivity na ostrovech v tomto období (např. Menoušková 2007; 2009, 187–188, obr. 16). Je rovněž málo pravděpodobné, že by k fundaci kaple došlo na začátku padesátých let 13. století (srovnej Snášil 2001, 179; Galuška 2007, 47) ještě před vlastním právním aktem vysazení města (listiny z let 1257 a 1258). Fungující kostely v těsné blízkosti ostrova sv. Jiří (především sv. Michal ve Starém Městě) by hypoteticky dokázaly pokrýt potřeby prvních na ostrov přišedších osadníků, jejichž prioritou zcela jistě nebyla stavba chrámu. Je také těžko představitelné, že by stavba kaple proběhla v době nedostatku stavebního materiálu pouze v řádu několika mála let, a to ještě bez jakékoli odezvy v listinných materiálech, zvláště bez jakékoli reakce z blízkého cisterciáckého kláštera na Velehradě.
- 3 Na možnou souvislost mezi starobylostí patrocina kaple sv. Jiří a jejího případného středohradištního stáří upozornil již v náleзовé zprávě z výzkumu krytů K. Hanák (1944; též Hrubý 1965, 99). Také J. Hall (1991, 199) uvádí ke kultu legendárního svatého bojovníka a mučedníka, jenž se údajně narodil v Kapadokii v Malé Asii, že byl uctíván zejména v řecké církvi. Jeho obliba na západě Evropy počíná teprve ve 13. století (tamtéž). V témže století (1222) se stal například patronem Anglie. Scénu, v níž Jiří zabíjí draka kopím, lze symbolicky chápat jako obrácení pohanské země/pohanů na křesťanství. I v našem prostředí se s tímto patrocinem setkáme již poměrně záhy, k nejstarším patří rodové pohřebiště prvních generací Přemyslovců, kostel sv. Jiří na Pražském hradě, datovaný kolem roku 920 (Lutovský 2006, 136).
- 4 Mezi nejrozsáhlejší novověké povodně patří ta z roku 1646. Tehdy voda dosáhla takové výše, že v kostele plavaly lavice (Fišer 1921, 124).

Prameny a literatura:

- CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, tom. V, fasc. 1 (1253–1266). Šebánek, J., Dušková, S. (ed.). Praha 1974.
- Č i ž m á ř, M., G e i s l e r o v á, K., U n g e r, J. 2000: *Výzkumy – Ausgrabungen 1993–1998*. Brno.
- D r e s l e r, P., V á g n e r, M. 2013: Geofyzikální průzkum Masarykova náměstí a lokalizace kostela sv. Jiří. *Slovácko* 54, 155–164.
- F i š e r, B. 1921: *Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště.
- F r o l í k o v á - K a l i s z o v á, D. 2001: Výzkum na Otakarově ulici v Uherském Hradišti – některé otázky vývoje velkomoravského hradiska. In: Galuška, L., Kouřil, P., Měřínský, Z. (ed.): *Velká Morava mezi východem a západem*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Brno, 115–121.
- G a l u š k a, L. 2001: Staroměstsko-uherskohradištská aglomerace – vývoj osídlení a přírodní podmínky v 6.–10. století. In: Galuška, L., Kouřil, P., Měřínský, Z. (ed.): *Velká Morava mezi východem a západem*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Brno, 123–137.
- G a l u š k a, L. 2007: Slované. In: Čoupek, J. et al.: *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště, 41–58.
- H a l l, J. 1991: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha.
- H a n á k, K. 1932: Po stopách zaslých hradisk na půdě staroslovanského Velehradu. In: *Sborník velehradský, Nová řada* 3, 5–9.
- H a n á k, K. 1933: Výroční zpráva o činnosti spolku. In: *Sborník velehradský, Nová řada* 4, 4–6.
- H a n á k, K. 1933–1949: In: *Pamětní kniha královského města Uherského Hradiště II.*, 250–251. Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond AM UH III (Archiv města Uherské Hradiště III), inv. č. 2.
- H a n á k, K. 1944: *Uherské Hradiště Hlavní (Masarykovo) náměstí, Mariánské náměstí – kryty*. Rukopis náleзовé zprávy 205/95. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

- H a n á k, K. 1947: Vykopávky kostela sv. Jiří v Uh. Hradišti. In: *Sborník velehradský, Nová řada* 15, 6–10.
- H r u b ý, V. 1965: *Staré Město. Velkomoravský Velehrad*. Praha.
- K o h o u t e k, J., P r o c h á z k a, R. 1993: *Uherské Hradiště, Hradební ul. – Růžová ul. (SPT Telecom)*. Rukopis nálezové zprávy 581/98. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- K o h o u t e k, J., P r o c h á z k a, R. 1997: Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště). In: *Přehled výzkumů 1993–1994*, Brno, 251–254.
- L u t o v s k ý, M. 2006: *Po stopách prvních Přemyslovců I. Zrození státu (872–972). Od Bořivoje I. po Boleslava I.* Praha.
- M e n o u š k o v á, D. 2007: *Uherské Hradiště – Františkánská ulice, polyfunkční dům*. Rukopis nálezové zprávy 769/07. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- M e n o u š k o v á, D. 2009: Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti a Uherském Ostrohu v letech 2005–2008. *Slovácko* 50, 175–193.
- M i t á č e k, J., P r o c h á z k a, R. 2007: Město královské. In: Čoupek, J. et al.: *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště, 61–78.
- R a š t i c o v á, B. 2007: Obrazy novověkého města. In: Čoupek, J. et al.: *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště, 187–204.
- S n á š i l, R. 1986: *Uherské Hradiště-Rybárny*. Rukopis nálezové zprávy 537/98. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- S n á š i l, R. 2001: „Capella Morauorum“ a „templum sub titulo s. Clementis“. *Slovácko* 42, 177–194.
- S n á š i l, R., K r u ř a, T., S t l o u k a l, M. 1993: Výzkum v Uherském Hradišti-Rybárnách v roce 1986, část I. – materiály. *Slovácko* 35, 115–147.
- S n á š i l, R., K r u ř a, T., S t l o u k a l, M. 1994: Výzkum v Uherském Hradišti-Rybárnách v roce 1986, část II. – interpretace (petrografie, antropologie.). *Slovácko* 36, 73–78.
- S n á š i l, R., N o v o t n ý, J. 1983a: *Uherské Hradiště – Bezručova ul. – nám. Rudé armády*. Rukopis nálezové zprávy 236/95. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- S n á š i l, R., N o v o t n ý, J. 1983b: *Uherské Hradiště – nám. K. Gottwalda*. Rukopis nálezové zprávy 237/95. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- S n á š i l, R., N o v o t n ý, J. 1985: Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1983 (okr. Uherské Hradiště). In: *Přehled výzkumů 1983*, Brno, 71–74.
- S n á š i l, R., P r o c h á z k a, R. 1981: Příspěvek k poznání velkomoravského střediska severní části Dolnomoravského úvalu. *Slovácko* 23, 9–58.
- S n á š i l, R., P r o c h á z k a, R. 1982: *Uherské Hradiště – nám. K. Gottwalda (kašna)*. Rukopis nálezové zprávy 233/95. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- S n á š i l, R., P r o c h á z k a, R. 1984: Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1982 (okr. Uherské Hradiště). In: *Přehled výzkumů 1982*, Brno, 63–65.
- V e r b í k, A. 1981: III. Středověké město. In: *Uherské Hradiště*. Brno, 82–124.
- V i t u l a, P. 1994: *Uherské Hradiště – Havlíčkova ul. (dům manželů Arnoštových)*. Rukopis nálezové zprávy 638/99. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- V i t u l a, P. 1997: Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště). In: *Přehled výzkumů 1993–1994*, Brno, 254–256.
- Z e l n i t i u s, A. 1933: Stručný přehled archeologie a archeologického výzkumu v okrese Uhersko-hradištském. In: *Sborník velehradský, Nová řada* 4, 12–18.
- Z e l n i t i u s, A. 1946: Slovíčko o velkomoravském Velehradě. In: *Sborník velehradský, Nová řada* 14, 95–110.

Internetové zdroje (mapový podklad):

<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarExtent=-90320.44597457629 -1239836 -346646.55402542371 -923033&MarWindowName=Marushka> [cit. 2012-07-10].

Mgr. Dana M e n o u š k o v á (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti, ve svém odborném zájmu se soustřeďuje na období středověku.

The Saint George Church and chapel in Uherské Hradiště

Abstract

The intention of the city of Uherské Hradiště to fully reconstruct Masaryk Square served as an incentive to carry out a geophysical survey. The survey proved the existence of the remnants of the walls of the Saint George Church which used to be there until the year 1785. Its shape is well documented in written records and also by means of the city vedutas. Before the church there was the Saint George chapel first mentioned in the document by Přemysl Otakar II from 1257. The chapel has not been reliably dated and localized yet. Only a little is known about its history. It can be hypothetically but justifiably dated back to the 9th or the beginning of the 10th century when, after the fall of the Great Moravian Empire until the middle of the 13th century, the place used to be only the occasional refuge of fishermen. The most probable location is the present Masaryk Square or its closest surroundings. Numerous older and newer archaeological surveys revealed a number of the remnants of sandstone walls built by means of mortar from the times of the Great Moravian Empire. In the surroundings of the buildings several graves with skeletons were found dug into the mid-fortification layers. The remnants of the walls from the times of the Great Moravian Empire are known from the surroundings of the fountain in Masaryk Square (pic. 18:2-3), the relics of the building most probably finished in the end of the 9th century or the beginning of the 10th century are situated on the border of Hradební and Růžová Street (pic. 18:4), at least one grave with a female skeleton and with the decorative buttons from the period of the Great Moravian Empire was found in its vicinity (pic.18:6).

Another torso of the wall of the same age was found in Havlíčkova Street (pic. 18:5). Only hypothetically can the situation (pic. 18:1) revealed by the older archaeological survey during digging of the anti-aircraft shelter in the square be added to that listing. Archaeological survey strongly influenced by the war times on the break of the years 1943 and 1944 revealed the remnants of the front of the former Saint George Church, hypothetically revealed also in the older layers related to the Saint George Chapel. One part of the wall built with mortar of the mid-fortification age as well as graves with skeletons in its vicinity were discovered by R. Snášil also in the city neighborhood called Rybárny, in Luční Street (pic. 10). Nevertheless, this sacral building is identified with the Great Moravian Empire sanctuary of Saint Kliment. Thus the issue of locating and the age of Saint George Chapel as well as of Saint George Church can only be lit by the terrain archaeological survey.

St. Georg-Kirche und St. Georg-Kapelle in Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Die Absicht der Stadt Uherské Hradiště, den Masaryk-Platz umfassend zu rekonstruieren, wurde zum Anlass für eine geophysikalische Untersuchung. Unter dem heutigen Gelände sind dadurch Reste des Mauerwerks nachgewiesen worden, die auf die St. Georg-Kirche zurückgehen, welche bis 1785 auf diesem Platz stand. Das Aussehen der Kirche ist aus schriftlichen Quellen und Stadtveduten von Uherské Hradiště gut bekannt. Bevor die Kirche gebaut wurde, gab es hier eine Kapelle, die demselben Heiligen geweiht war. Zum ersten Mal war sie in der Urkunde des Königs Přemysl Otakar II. aus dem Jahre 1257 erwähnt. Diese Kapelle wurde bis heute nicht verlässlich datiert und lokalisiert. Ihre Baugeschichte ist viel zu wenig bekannt. Die Kapelle dürfte sich hier schon vor der Stadtgründung befunden haben, das

heißt in der Zeit nach dem Untergang des Großmährischen Reiches bis in die Mitte des 13. Jahrhunderts. Der genannte Raum war damals nur gelegentlicher Zufluchtsort für Fischer. Hypothetisch, jedoch gewissermaßen begründet kann die Kapelle in die mittelburgwallzeitliche Phase (9. Jh.– Anfang des 10. Jahrhunderts) datiert werden. Die Situierung der Kapelle wird höchstwahrscheinlich an Stelle des heutigen Masaryk-Platzes oder in naher Umgebung vorausgesetzt. Gerade in diesem Raum wurden bei zahlreichen früheren als auch neueren Untersuchungen einige Reste des Sandsteinmauerwerks mit Mörtel aus der großmährischen Zeit entdeckt. In der Nähe von den aufgedeckten Bauresten befanden sich einige in die mittelburgwallzeitliche Schicht vertiefte Skelettgräber. Die Reste des großmährischen Mauerwerks wurden in der Nähe des Brunnens auf dem Masaryk-Platz (Abb. 18:2–3) gefunden. Die aus der Lage zwischen den Straßen Hradební und Růžová (Abb. 18:4) stammenden Reste lassen ein nicht fertig gebautes Gebäude aus dem Zeitraum vom Ende des 9. bis Anfang des 10. Jahrhunderts vermuten. In der Nähe wurde bereits davor mindestens ein großmährisches Frauengrab entdeckt, das Knöpfe enthielt (Abb. 18:6). Ein weiterer Mauerwerktorso stammt aus einem Fund in der Straße Havlíčkova (Abb. 18:5). Zur angegebenen Übersicht ist nur hypothetisch eine Situation (Abb. 18:1) hinzuzufügen, die 1943 beim Ausheben eines Luftschutzgrabens festgehalten wurde. Die durch den Krieg stark geprägte archäologische Untersuchung erfasste im Jahre 1943, bzw. an der Wende 1943/1944, Portalreste der einstigen St. Georg-Kirche, hypothetisch auch ältere Schichten, bei denen man einen Zusammenhang mit der St. Georg-Kapelle vermutet. R. Snášil hat einen Teil des Steinmauerwerks mit Mörtel aus der Mittelburgwallzeit und nahe liegende Skelettgräber auch im Stadtteil Rybárny, Luční-Straße entdeckt (Abb. 10). Dennoch wird dieser Sakralbau mit dem großmährischen St. Klement-Heiligtum identifiziert. Die Problematik der Lokalisierung und Datierung der St.-Georg-Kapelle sowie eine genaue Situierung der späteren Kirche kann also nur eine archäologische Geländeuntersuchung erläutern.